

Міністерство освіти і науки України
Бердянський державний педагогічний університет
кафедра прикладної психології та логопедії

Допущено до захисту

Завідувач кафедри

 Олена СТАРИНСЬКА
«26» листопада 2024

**ФОРМУВАННЯ ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ В
УМОВАХ КЛАСІВ ІНТЕНСИВНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ КОРЕКЦІЇ**

Кваліфікаційна робота магістра

Виконавець: здобувач другого рівня
вищої освіти, групи м24СО-з

Галузь знань: 01 Освіта / Педагогіка

Спеціальність: 016 Спеціальна освіта

Освітньо-професійна програма:

Спеціальна освіта

Яна ІЛЬЧЕНКО

Керівник: канд. пед. н, доцент кафедри
прикладної психології та логопедії
Ганна МИЦИК

Рецензент: канд.псих.н., доцент кафедри
прикладної психології та логопедії
Наталя ЦИБУЛЯК

Запоріжжя – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ	8
1.1. Поняття про затримку психічного розвитку та її класифікація	8
1.2. Загальна психолого-педагогічна характеристика дітей із затримкою психічного розвитку	17
1.3. Особливості розвитку мислення в онтогенезі та при затримці психічного розвитку	23
1.4. Організація і зміст корекційно-розвиткових занять з дітьми із затримкою психічного розвитку молодшого шкільного віку	30
Висновки до I розділу	36
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ КЛАСІВ ІНТЕНСИВНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ КОРЕКЦІЇ	38
2.1 Зміст та етапи педагогічного експерименту з формування логічного мислення молодших школярів із затримкою психічного розвитку в умовах класів інтенсивної педагогічної корекції	38
2.2 Програма формування логічного мислення молодших школярів із затримкою психічного розвитку в умовах класів інтенсивної педагогічної корекції	45
2.3 Порівняльний аналіз результатів констатувального та контрольного етапів експерименту	62
Висновки до II розділу.....	66
ВИСНОВКИ.....	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	72

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Логічне мислення є одним із ключових компонентів загального інтелектуального розвитку дитини, яке дозволяє аналізувати інформацію, розуміти взаємозв'язки між явищами, робити висновки та приймати обґрунтовані рішення. Особливого значення мислення набуває в початковій школі, коли провідною для дітей стає навчальна діяльність, та її виконання означає виникнення і формування основних психологічних змін дитини на цьому етапі її особистісного розвитку [9].

Дослідження українських і зарубіжних вчених (М. Матвєєва, С. Миронова, В. Синьов, О. Хохліна, Л. Борщевська, А. Обухівська, Т. Ілляшенко, Н. Бастун, С. Конопляста, Т. Сак та ін.) підтверджують, що діти з затримкою психічного розвитку мають своєрідність розвитку пізнавальних процесів, таких як увага, пам'ять, і особливо мислення. Вони відчують труднощі у формуванні логічних зв'язків, що зумовлено зниженням рівня працездатності та недостатньою розвиненістю емоційно-особистісної сфери.

Сучасні дослідження вказують на те, що діти з ЗПР мають суттєві труднощі в розвитку основних мислиннєвих операцій: аналізу, синтезу, порівняння та узагальнення. Зазвичай у них спостерігається інертність мислення, складнощі в переході від одного способу дії до іншого, що часто заважає успішно розв'язувати нові задачі та адаптуватися до умов навчання в класі.

З огляду на вищезазначене, в умовах звичайного загальноосвітнього закладу середньої освіти дітям із ЗПР важко адаптуватися до загальної освітньої програми, адже їм потрібні спеціальний корекційно-педагогічний вплив. Це потребує значних зусиль як з боку вчителів, так і з боку психологів, вчителів-дефектологів та логопедів, зокрема вимагає розробки таких програм і методик, які б сприяли формуванню логічного мислення, беручи до уваги

специфіку психічного розвитку та індивідуальні можливості дітей із затримкою психічного розвитку.

На сьогодні в Україні для дітей із ЗПР на рівні початкової освіти існує загальнодержавна Програма корекційно-розвиткової роботи для підготовчих, 1-4 класів спеціальних загальноосвітніх закладів для дітей із ЗПР «Корекція розвитку» [12], розроблена відповідно до Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами. Проте ця програма здебільшого описує напрями роботи й очікувані результати, не маючи достатньо чіткого, а головне широкого переліку ігор, які б дозволили систематично розвивати мислинневі операції. Це обумовлює потребу у створенні більш структурованої та змістовно наповненої програми, що включає широкий спектр ігор та вправ, які можуть багаторазово використовуватися та адаптуватися до рівня розвитку дітей.

Відтак, усвідомлення актуальності окресленої проблеми спонукало до вибору теми наукового дослідження: **«Формування логічного мислення молодших школярів із затримкою психічного розвитку в умовах класів інтенсивної педагогічної корекції».**

Об’єкт дослідження – розвиток психічних процесів молодших школярів із затримкою психічного розвитку.

Предмет дослідження – є процес формування логічного мислення молодших школярів із затримкою психічного розвитку в умовах класів інтенсивної педагогічної корекції.

Мета дослідження полягає у науковому обґрунтуванні необхідності та розробці Програми формування логічного мислення молодших школярів із затримкою психічного розвитку в умовах класів інтенсивної педагогічної корекції. Відповідно до мети дослідження визначено наступні **завдання**:

- проаналізувати психолого-педагогічну і спеціальну літературу з проблеми формування логічного мислення у дітей із затримкою психічного розвитку;

– визначити особливості логічного мислення молодших школярів із затримкою психічного розвитку;

– розробити та апробувати «Програму формування логічного мислення молодших школярів із затримкою психічного розвитку в умовах класів інтенсивної педагогічної корекції», оцінити її ефективність.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні, що цілеспрямоване та систематичне застосування розробленої нами «Програми формування логічного мислення молодших школярів із затримкою психічного розвитку в умовах класів інтенсивної педагогічної корекції» позитивно вплине на розвиток логічного мислення учнів. Зокрема, програма дозволить підвищити рівень розвитку основних мисленнєвих операцій (аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення), розвинути здатність до класифікації та абстрагування, а також покращити навички виділення суттєвих ознак і здатність встановлювати логічні зв'язки між предметами і поняттями.

Передбачається, що за умови використання програми, яка враховує індивідуальні особливості та специфічні потреби дітей із затримкою психічного розвитку, учні зможуть досягти більш високого рівня логічного мислення, а кількість дітей із низьким рівнем логічного розвитку суттєво зменшиться.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети й розв'язання завдань використано комплекс методів:

– *теоретичні*: аналіз наукової літератури з теми дослідження, порівняння, систематизація й узагальнення отриманих теоретичних знань для обґрунтування програми формування логічного мислення молодших школярів із затримкою психічного розвитку;

– *емпіричні*: педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний і контрольний етапи) для виявлення та оцінки рівня сформованості логічного мислення у дітей із затримкою психічного розвитку; методи спостереження, тестування за обраними методиками («Класифікація геометричних фігур», «Четвертий зайвий», «Нісенітниця», «Визначення

значення слів») для отримання первинних даних щодо рівня сформованості логічного мислення дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку;

–кількісні методи аналізу: базова обробка даних, яка включала підрахунок балів, визначення рівнів розвитку логічного мислення, систематизацію даних у таблицях Excel та побудову графіків для візуального представлення результатів дослідження. Ці методи дозволили простежити динаміку змін у рівнях розвитку логічного мислення у дітей та оцінити ефективність впровадженої програми.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що розроблена та апробована нами «Програма формування логічного мислення» може бути використана для підвищення рівня когнітивного розвитку молодших школярів із затримкою психічного розвитку.

Завдяки цілеспрямованим корекційно-розвитковим заняттям за програмою, вчителі спеціальної освіти можуть ефективно працювати над розвитком логічного мислення учнів, покращуючи їхні навички узагальнення, абстрагування, аналізу та порівняння. Це не лише сприятиме їхній успішній соціальній адаптації, але й створюватиме основу для подальшого навчання.

Запропоновані ігрові завдання можуть бути інтегровані в освітній процес як у спеціальних, так і в інклюзивних класах, а також використані для індивідуальної роботи з дітьми в рамках корекційно-розвиткової допомоги. Програма є гнучкою та універсальною, оскільки дозволяє змінювати зміст і складність завдань відповідно до індивідуальних потреб учнів, що робить її корисною для широкого кола спеціалістів: учителів, вчителі спеціальної освіти, психологів, а також батьків, які прагнуть допомогти дитині в подоланні труднощів та сприяти всебічному її розвитку.

Експериментальна база: Криворізька гімназія №126 Криворізької міської ради, м. Кривий Ріг.

Структура магістерської роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Виклад матеріалу проілюстровано 2 таблицями та 1 малюнком.

ВИСНОВКИ

У науковій роботі здійснено теоретичне та експериментальне дослідження проблеми формування логічного мислення молодших школярів із затримкою психічного розвитку в умовах класів інтенсивної педагогічної корекції. Реалізовані мета і завдання надають змогу зробити загальні висновки.

Відповідно до першого завдання проаналізовано психолого-педагогічну і спеціальну літературу присвячену проблемі формування логічного мислення у дітей із затримкою психічного розвитку.

Відповідно до другого завдання – визначено особливості логічного мислення молодших школярів із затримкою психічного розвитку, зокрема такі, як помітне відставання на початкових етапах мислення, труднощі з класифікацією предметів за складними ознаками, недостатній розвиток операцій аналізу, синтезу, порівняння та узагальнення, схильність виділяти поверхневі ознаки без глибокого аналізу, проблеми із засвоєнням узагальнень на рівні словесно-логічного мислення, інертність мислення, труднощі у переході до нових способів дій, обмеженість у роботі з абстрактними поняттями, знижена здатність до встановлення складних логічних зв'язків, знижену пізнавальну активність, схильність до швидкої втомлюваності, недостатню здатність до тривалої концентрації, а також слабку регуляцію мислення через мовлення.

Відповідно до третього завдання магістерської роботи розроблено та апробовано «Програму формування логічного мислення молодших школярів із затримкою психічного розвитку в умовах класів інтенсивної педагогічної корекції». «Програма формування логічного мислення» молодших школярів із затримкою психічного розвитку є практичним і готовим до використання продуктом і спрямована на поступове формування базових мислинневих операції через гру. Програма забезпечує комплексний підхід, поєднуючи

розвиток сенсорно-перцептивної діяльності, здатність до абстрагування і узагальнення, навички класифікації та порівняння, а також формування уявлень про природні та соціальні явища. Завдяки універсальності запропонованих завдань і гнучкості їх використання, програма легко адаптується до індивідуальних можливостей кожної дитини. Крім того, запропоновані ігри можуть бути використані як у класах інтенсивної педагогічної корекції під керівництвом вчителя, так і в домашніх умовах, за участі батьків, що робить її доступною для широкого використання. Програма створює сприятливі умови для розвитку логічного мислення, мовлення та соціальних навичок, що сприяє не лише корекції затримки психічного розвитку, але й загальному особистісному розвитку дітей.

Для оцінки ефективності запропонованої Програми ми провели педагогічний експеримент. На констатувальному етапі дослідження ми сформували групу учасників та обрали місце для експерименту – Криворізьку гімназію №126 у м. Кривий Ріг. Було підібрано методики для оцінки логічного мислення дітей. Серед них: «Класифікація геометричних фігур», «Четвертий зайвий», «Нісенітниця», «Визначення значення слів» і проведено безпосередньо саму діагностику.

Результати констатувального етапу показали, що більшість дітей мали низький або середній рівень розвитку логічного мислення, що підтвердило необхідність систематичної корекційної роботи в цьому напрямку.

Контрольний етап експерименту показав позитивні зміни. Дітей із високим рівнем розвитку логічного мислення на обох етапах не зафіксовано (0%), що свідчить про те, що досягнення цього рівня потребує більше часу та цілеспрямованого впливу. На констатувальному етапі не було дітей із достатнім рівнем, але після реалізації Програми 28,6% учасників досягли цього рівня, що вказує на позитивний вплив корекційної роботи. Середній рівень мав 57,1% дітей на констатувальному етапі, а на контрольному він знизився до 50%, оскільки частина дітей піднялася до достатнього рівня. Кількість учнів із низьким рівнем логічного мислення суттєво зменшилася: з

42,9% на констатувальному етапі до 21,4% на контрольному.

Таким чином, результати підтверджують ефективність Програми та демонструють значний прогрес у розвитку логічного мислення у дітей із затримкою психічного розвитку.

Ми розуміємо, що ці зміни наразі не є надто вагомими. Однак ми переконані, що при подальшому систематичному і цілеспрямованому впливі, при збереженні регулярності занять та індивідуального підходу, результати будуть покращуватися. Цей експеримент показав, що запропонована програма має потенціал для поступового розвитку логічного мислення в молодших школярів із затримкою психічного розвитку, і що її впровадження є перспективним для подальших корекційно-розвиткових занять.

І хоча ми спостерігаємо певні позитивні зміни, важливо визнати, що наше дослідження має низку обмежень, які необхідно враховувати для об'єктивної інтерпретації отриманих результатів.

По-перше, дослідження базувалося на обмеженій вибірці – лише 14 дітей із затримкою психічного розвитку, що знижує можливість узагальнення результатів на більш широку популяцію. По-друге, обмежена тривалість експерименту може впливати на стійкість отриманих результатів. Формування логічного мислення є складним процесом, що потребує тривалого і систематичного впливу. Наше дослідження охоплювало лише 9 місяців, що, ймовірно, не є достатнім для досягнення значних і стійких змін у когнітивному розвитку дітей із ЗПР.

Крім того, використання лише експериментальної групи без залучення контрольної обмежує можливість встановлення об'єктивних змін. Наявність контрольної групи дозволила б порівняти результати та виключити можливість випадкових змін, не пов'язаних із впливом програми.

Враховуючи ці обмеження, подальші дослідження в цьому напрямі могли б мати кращу наукову цінність за умови збільшення вибірки респондентів, тривалішого впровадження експериментальної програми та залучення контрольної групи для об'єктивного порівняння результатів.

Удосконалення методичного інструментарію з урахуванням ширшого спектра когнітивних операцій також сприятиме більш глибокому розумінню впливу корекційної програми на розвиток логічного мислення в дітей із затримкою психічного розвитку.

Тож, мета досягнута, завдання виконані, гіпотеза перевірена.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Борякова Н. Ю. Особенности формирования речевого высказывания у старших дошкольников с задержкой психического развития: диссертация ... канд. психол. наук: 19.00.10. Москва, 1983. 199 с.
2. Борякова Н. Ю. Ступеньки развития. Ранняя диагностика и коррекция задержки психического развития у детей: учебно-метод. пособ. М.: Гном-Пресс, 2002. 64 с.
3. Выготский Л.С. Мышление и речь [Текст] / Л.С. Выготский. Москва: Издво «Лабиринт», 1999. 352 с.
4. Ілляшенко Т. Д. Проблеми впровадження інклюзивного навчання і психолого-педагогічний супровід дітей із затримкою психічного розвитку. Український вимір: *Міжнародний збірник освітніх, наукових, методичних статей і матеріалів з України та діаспори*. Чернігів, 2021. № 18. С. 179–184.
5. Конопляста С. Ю., Сак Т. Б. Логопсихологія: навчальний посібник. Київ: Знання, 2010. 293 с.
6. Матвєєва М. П., Миронова С. П. Корекційна робота в системі освіти дітей з вадами розумового розвитку: навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний університет, 2005. 164 с.
7. Марковская И. Ф., Красильщикова Т. М. Клиникокатамнестический анализ задержки психического развития соматогенного генеза. *Дефектология*. 1993. № 1. С.16–23.
8. Методика діагностики відхилень у розумовому розвитку молодших школярів та старших дошкільників / Стадненко Н. М., Ілляшенко Т. Д., Борщевська Л. В., Обухівська А. Г. Кам'янець-Подільський: видавництво «Абетка», 1998. 144 с.
9. Методичними рекомендаціями для інклюзивно-ресурсних центрів щодо визначення категорій (типології) освітніх труднощів у осіб з особливими

освітніми потребами (ООП) та рівнів підтримки в освітньому процесі. 2021.
URL: <https://cutt.ly/reJr2f1z>

10. Мицик Г. М. Логопедична освіченість та її місце в структурі корекційно-мовленнєвої компетентності батьків дітей дошкільного віку з вадами мови в сільській місцевості. *Наукові записи Бердянського державного педагогічного університету. Педагогічні науки*: зб. наук. пр. Бердянськ: ФО-П Ткачук О. В., 2016. Вип. 1. С. 161–167.

http://nbuv.gov.ua/UJRN/nzbdpu_2016_1_28

11. Посібник до вивчення курсу «Фізіологія мислення та мови» / укл. О. В. Севериновська, О. М. Хоменко, О. Б. Мурзін. Дніпропетровськ, РВВ ДНУ. 2014. 33 с.

12. Сак Т.В., Прохоренко Л.І. «Корекція розвитку». Програма з корекційно-розвиткової роботи для підготовчих, 1-4 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей із затримкою психічного розвитку. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/inkluzyvne-navchannya/korekciini_programy/4-programa-korekcziya-rozvitku.pdf

13. Семенцова О. М. Психологічна корекція комунікативної діяльності старших дошкільників з ЗПР : дис. ... канд. псих. наук : 19.00.08. Київ, 2021. 217 с.

14. Синьов В. М., Коберник Г. М. Основи дефектології. Навчальний посібник. Київ: Вища школа, 1994. 143 с.

15. Синьов В. М., Матвєєва М. П., Хохліна М. П. Психологія розумово відсталості дитини: підручник. Київ: Знання, 2008. 359 с.

16. Холодій О. М. Соціальна адаптація дітей з особливими освітніми потребами до навчання в школі: навчально-методичний посібник. Черкаси: ЧОПОПП, 2014. 125 с.

17. Яновська Т. А. Особливості мисленнєвих процесів молодших школярів із затримкою психічного розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*. 2022. № 2 С. 86–89.
<https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2022.2.17>

18. Mytsyk H. Utilizing the opportunities provided by the educational and speech therapy laboratory in the formation and development of future special education teachers' digital competence. Correction and rehabilitation innovations: implementation of European experience : Scientific monograph. Riga, Latvia : «Baltija Publishing». 2023. P. 175–200. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-325-5-11>

19. Mytsyk H., Pryshliak M. Telepractice in the System of Providing Correctional and Developmental Services to Children with Speech Disorders: Interaction at a Distance. *Journal of History Culture and Art Research*. 2020. Vol. 9 (3), P. 94–105. doi: <http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v9i3.2674>

20. Mytsyk H., Lazarenko V. Digital technologies in work with children with speech disorders: advantages and restrictions. *Соціально-освітні домінанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти: матеріали V Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції: збірник наукових праць*; укл. Петровська К. В. 2023. pp. 249–254.